

Uchwała z dnia 21 lipca 2006 r., III CZP 41/06

Sędzia SN Józef Frąckowiak (przewodniczący)

Sędzia SN Gerard Bieniek

Sędzia SN Jan Górowski (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy w postępowaniu upadłościowym P. Przedsiębiorstwa Budowlanego, sp. z o.o. w P. w sprawie zgłoszenia wierzytelności wierzyciela Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Oddziału w K. po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 21 lipca 2006 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Rejonowy w Kielcach postanowieniem z dnia 11 kwietnia 2006 r.:

"Czy powstałe przed datą ogłoszenia upadłości należności z tytułu składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i chorobowe pracowników podlegają zaspokojeniu w kategorii pierwszej na mocy art. 342 ust. 1 pkt. 1 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U. Nr 60, poz. 535 ze zm.)?"
podjął uchwałę:

Powstałe przed ogłoszeniem upadłości należności z tytułu składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i chorobowe pracowników nie podlegają zaspokojeniu w kategorii pierwszej (art. 342 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze, Dz.U. Nr 60, poz. 535 ze zm.).

Uzasadnienie

Wierzyciel Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w K. zgłosił do masy upadłości P. Przedsiębiorstwa Budowlanego, sp. z o.o. w P. wierzytelności na łączną kwotę 3 662 249,50 zł. W zgłoszeniu wniósł m.in. o uznanie wierzytelności z tytułu nieopłaconych składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i chorobowe pracowników za okres od lutego 2001 r. do czerwca 2004 r. w kwocie 1 963 178,60 zł – w kategorii pierwszej.

W sporządzonej przez syndyka i przedstawionej sędziemu-komisarzowi liście wierzytelności zgłoszone przez tego wierzyciela wierzytelności zostały uznane w łącznej kwocie 3 616 323,23 zł, do pierwszej kategorii została zaliczona jednak tylko wierzytelność w kwocie 50 576,32 zł. Pozostałe wierzytelności zostały uznane w kategorii drugiej i trzeciej.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych złożył sprzeciw, zarzucając, że w świetle art. 342 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U. Nr 60, poz. 535 ze zm. – dalej: „Pr.u.n.”) w pierwszej kategorii zaspokojenia powinny być umieszczone wierzytelności należne z tytułu składek na ubezpieczenie emerytalne rentowe i chorobowe, gdy tymczasem za okres do ogłoszenia upadłości zostały umieszczone w kategorii drugiej i trzeciej.

Postanowieniem z dnia 2 września 2005 r. sędzia-komisarz sprzeciw oddalił, oceniając, że do pierwszej kategorii zalicza się składki na ubezpieczenie społeczne jedynie za okres po ogłoszeniu upadłości, natomiast należności z tytułu ubezpieczeń społecznych za okres poprzedzający ogłoszenie upadłości podlegają zaspokojeniu w zasadzie w kategorii drugiej (art. 342 ust. 1 pkt 2 Pr.u.n.).

Przy rozpoznaniu przez Sąd Rejonowy w Kielcach zażalenia wierzyciela wyłoniło się zagadnienie prawne, które zostało przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. w związku z art. 397 § 2 k.p.c. (...)

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W art. 342 ust. 1 pkt 1 Pr.u.n., normującym kategorię pierwszą zaspokojenia z masy upadłości, ustawodawca zaliczył do niej m.in. należności z tytułu składek na ubezpieczenie emerytalne rentowe i chorobowe pracowników. Do kategorii drugiej, unormowanej w pkt 2, zaliczył niepodlegające zaspokojeniu w kategorii pierwszej należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne należne za ostatni rok przed datą ogłoszenia upadłości wraz z należnymi do nich odsetkami i kosztami egzekucji. Już samo brzmienie tych przepisów budzi wątpliwości interpretacyjne, przy określeniu bowiem kategorii drugiej ustawodawca posłużył się ogólnym pojęciem składek na ubezpieczenie społeczne, gdy tymczasem – w świetle reguł językowych – zasadniczą ich część objąć miałyby kategorią pierwszą. Wątpliwość ta uzasadniała sięgnięcie do pozajęzykowych metod wykładni.

Wykładnia zaprezentowana przez Sąd Rejonowy, w świetle której należności z tytułu składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i chorobowe podlegają

zaspokojeniu w kategorii pierwszej bez względu na to, czy powstały przed, czy po ogłoszeniu upadłości, choć w pewnym sensie stanowi logiczny efekt rozumowania opartego na brzmieniu art. 342 ust. 1 pkt 1 i 2 oraz art. 230 ust. 3 Pr.u.n., budzi poważne zastrzeżenia systemowe i celowościowe, nie można bowiem izolować przedstawionego problemu od szerszego kontekstu normatywnego. Modelowo kategoria pierwsza jest stworzona dla kosztów postępowania i wierzytelności przysługujących w stosunku do masy upadłości, czyli do długów powstałych już po ogłoszeniu upadłości. Odpowiadające tym długom masy upadłości wierzytelności zaspokajane są na warunkach szczególnych, czyli w zasadzie poza podziałem funduszków masy (art. 343 Pr.u.n.). Ich uprzywilejowanie wyraża się więc w dwóch aspektach, tj. w zakresie kolejności zaspokajania z masy oraz sposobu zaspokajania.

Wprawdzie w art. 342 ust. 1 pkt 1 ustawodawca nie zrealizował konsekwentnie wskazanego modelu, gdyż podobnie jak w art. 204 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe (jedn. tekst: Dz.U. z 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm. – dalej: „Pr.upadł.”) zakwalifikował do kategorii pierwszej również takie należności, które nie są długami masy upadłości we wskazanym znaczeniu, jednak aksjologiczne (społeczne) uzasadnienie dla takiego rozwiązania można znaleźć tylko dla wierzytelności ze stosunku pracy, dla należności rolników z tytułu umów o dostarczanie produktów z własnego gospodarstwa oraz wierzytelności rentowych i alimentacyjnych. Takiego waloru nie mają natomiast należności z tytułu składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i chorobowe, a więc trudno dostrzec argumenty, które mogłyby przemawiać za traktowaniem ich dla potrzeb kolejności i trybu zaspokojenia na równi z innymi należnościami objętymi hipotezą tego przepisu. Ten aspekt w sposób szczególny uwidacznia się w art. 1025 k.p.c., zgodnie z którym wierzytelności alimentacyjne, rentowe oraz należności za pracę za okres trzech miesięcy do wysokości minimalnego wynagrodzenia zaspokajane są bezpośrednio po kosztach egzekucji, podczas gdy należności z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne dopiero w kategorii siódmej, po zaspokojeniu wierzytelności zabezpieczonych rzeczowo i wszystkich należności za pracę.

Trzeba też zauważyć, że na gruncie art. 204 Pr.upadł. należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne należnych przed ogłoszeniem upadłości, bez względu na to, czy były zabezpieczone rzeczowo, mogły być zaspokajane dopiero

po pełnym zaspokojeniu należności za pracę, a także wierzytelności rentowych i alimentacyjnych.

W praktyce, jak trafnie podniesiono w literaturze, należności z tytułu nieopłaconych składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i chorobowe stanowią wysoką pozycję w ogólnej sumie wierzytelności. Udzielenie więc pozytywnej odpowiedzi na postawione pytanie rzutowałoby na możliwość zaspokojenia innych należności uprzywilejowanych z przyczyn aksjologicznych, tj. rent, alimentów i kosztów postępowania, do czego brak jakichkolwiek ważnych względów. W braku środków bieżących pozwalających na zaspokojenie na podstawie art. 343 *in principio* Pr.u.n. należności kategorii pierwszej zaspokajane są analogicznie jak należności pozostałych kategorii stosunkowo, zgodnie z planem podziału.

Niezależnie od braku argumentów społecznych, wskazujących, że należności z tytułu składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i chorobowe pracowników powstałe przed ogłoszeniem upadłości mają wpływać na stopień zaspokojenia należności alimentacyjnych lub rentowych, trzeba podkreślić, że przyjęcie, iż podlegają one zaspokojeniu w ramach kategorii pierwszej oddziaływałoby negatywnie na samą możliwość ogłoszenia upadłości (art. 13 ust 1 Pr.u.n.) i prowadzenia postępowania upadłościowego (art. 361 pkt 1 Pr.u.n.), co jest nie do przyjęcia w świetle ogólnych założeń prawa upadłościowego. Rozstrzygając w przedmiocie wniosku o ogłoszenie upadłości sąd musiałby wziąć pod uwagę, że na równi z kosztami postępowania upadłościowego należy zaspokoić, powstałe przed ogłoszeniem upadłości, należności wskazane w art. 342 ust. 1 pkt 1 Pr.u.n. z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne.

W piśmiennictwie trafnie zauważono, że koncepcja kwalifikująca należności z tytułu składek na ubezpieczenia emerytalne, rentowe i chorobowe do kategorii pierwszej bez względu na termin ich powstania, pociąga za sobą pewną niespójność co do sposobu zaspokajania odsetek. Przyjmując, że zgodnie z brzmieniem ustawy podlegają one zaspokojeniu w kategorii czwartej, odsetki od należności z tytułu składek na ubezpieczenie wypadkowe oraz od dalszych należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne, podlegających zaspokojeniu w kategorii drugiej, sytuowałyby się w kolejności zaspokajania wyższej niż odsetki od należności z tytułu składek, podlegających zaspokojeniu w kategorii pierwszej. Wagę tego argumentu osłabia jednak to, że skoro w pierwszej

kategorii zaspokojeniu podlegają należności z tytułu składek powstałe po dacie ogłoszenia upadłości jako koszty postępowania upadłościowego, zasygnalizowana niespójność ogranicza się do odsetek od należności z tytułu składek powstałych po ogłoszeniu upadłości.

Za tym, że ustawodawca nie miał zamiaru wprowadzenia do systemu prawnego normy, która lokowałaby należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne za okres poprzedzający ogłoszenie upadłości w kategorii pierwszej, przemawia uzasadnienie projektu Prawa upadłościowego i naprawczego (druk Sejmu IV kadencji, nr 809). Potrzebę zachowania dwóch pierwszych kategorii uprzywilejowanych motywowano istnieniem wierzytelności uprzywilejowanych osób słabszych ekonomicznie. W uzasadnieniu dotyczącym kategorii pierwszej, pomimo że wzmianka o należnościach z tytułu składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i chorobowe znajdowała się już w pierwotnym projekcie art. 342 ust. 1 pkt 1 Pr.u.n., nawet nie wspomniano o unormowaniu dotyczącym składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i chorobowe pracowników. Podkreślono z kolei, że utrzymanie kategorii drugiej związane jest nie tylko z istnieniem w polskim systemie prawnym uprzywilejowanej pozycji zobowiązań publicznych, ale wymaga tego obowiązujący systemem ubezpieczeń społecznych; wskazano wprost, że część tych świadczeń jest odprowadzana na indywidualne konta pracowników. Symptomatyczne jest więc to, że o potrzebie realizacji uprawnień emerytalnych pracowników mowa jest w kontekście uzasadnienia drugiej, a nie pierwszej kategorii zaspokojenia. Tymczasem, gdyby kierować się tylko wykładnią językową, należności z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne pracowników nie podlegałyby zaspokojeniu w kategorii drugiej i w związku z tym powołany fragment uzasadnienia projektu pozbawiony byłby sensu. Poza tym, z wnioskami płynącymi z treści uzasadnienia projektu koresponduje posłużenie się przez ustawodawcę w art. 342 ust. 1 pkt 2 Pr.u.n. ogólną formułą „należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne za ostatni rok przed datą ogłoszenia upadłości”. Stylistyka tego przepisu rzeczywiście wskazuje, że ustawodawca temu unormowaniu nadał jednak walor uniwersalny.

Przy przyjęciu tylko wykładni literalnej czasowe ograniczenie uprzywilejowania należności z tytułu składek do należnych za okres roku, licząc wstecz od daty ogłoszenia upadłości, miałoby znaczenie wyłącznie symboliczne, a w rezultacie jego sens byłby wątpliwy. W praktyce w ogromnej większości upadłości należności

z tytułu składek na ubezpieczenie pracowników stanowią, w ogólnej sumie wierzytelności, pozycję przytłaczająco wyższą od pozostałych składek na ubezpieczenie mogących ewentualnie podlegać zaspokojeniu z funduszków masy, takich jak składki należne od samego upadłego, zleceniobiorców, czy też wyjątkowo na rzecz Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (por. art. 6 pkt 5 Pr.u.n.). Z punktu widzenia upadłości, jako zjawiska o charakterze gospodarczym, znaczenie innych należności na ubezpieczenie, poza składkami na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i chorobowe pracowników, jest minimalne. Argumentu tego nie niweczy spostrzeżenie, że w kategorii drugiej bez wątpienia podlegają zaspokojeniu wierzytelności z tytułu składek na ubezpieczenie wypadkowe. Udział ich w całości składki ubezpieczeniowej odprowadzanej na rzecz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych nie jest jednak wysoki.

Mając na względzie wskazane argumenty systemowe i funkcjonalne, należy przyjąć, że należności z tytułu składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i chorobowe pracowników należne za okres do chwili ogłoszenia upadłości podlegają zaspokojeniu w kategorii drugiej, a mogąca prowadzić do odmiennego wniosku treść art. 342 ust. 1 pkt 1 Pr.u.n. jest efektem niedokładności legislacyjnej. Tę wadę można usunąć w drodze wykładni, gdyż koncepcja zakładająca kwalifikację rozważanych należności do kategorii drugiej, przy jednoczesnym przyjęciu, że w kategorii pierwszej podlegają zaspokojeniu należności z tytułu składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i chorobowe pracowników powstałe po ogłoszeniu upadłości nie jest – ujmując rzecz ściśle – sprzeczna z brzmieniem art. 342 ust. 1 Pr.u.n. Polega ona na ograniczeniu nasuwającego się *prima facie* znaczenia wzmianki o należnościach z tytułu składek, zawartej w art. 342 ust. 1 pkt 1 Pr.u.n., na rzecz regulacji ujętej w art. 342 ust. 1 pkt 2 Pr.u.n., stosownie do ważnych argumentów wynikających z wykładni systemowej i celowościowej.

Z tych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak wyżej.